

Geleceğin İşleri Bağlamında Kent Ekonomisi ve Üretim Mekânları Esen ÇAĞLAR

Ben gelecekçi değilim. Olgu hocacın bıraktığı yerden devam etmeyi arzu ediyorum ve biraz da bugünkü sorunlar bağlamında bugünkü üretim mekânlarına ilişkin sorunları gelecekçi bir perspektifle nasıl farklı ele alabiliriz bu konuya odaklanmayı arzuluyorum. Çünkü pragmatik bir açıdan belki gelecekçilik yapmak söz konusu olabilir.

Bugünün sorunlarını daha mantıklı, daha makul şekillerde çözebilmek için ve belki daha vizyoner bir şekilde çözebilmek için gelecekte bizi daha güçlü bir konuma getirebilir böyle bir gelecekçi yaklaşım. Ben dolayısıyla çok pragmatik bir şekilde gelecek meselesine yaklaşıyorum ve bu anlamda bazı görüşleri, bazı spekülasyonları sizinle paylaşmak istiyorum.

Bakacağımız konu da aslında üretimin mekânı meselesi. Üretimin mekânı derken, evet çok farklı mekânları var üretimin, ama Türkiye özelinde üretimin önemli bir kısmı organize sanayi bölgesi dediğimiz yerlerde yapılıyor.

Bu yansıda gördüğünüz, Türkiye’deki belki de akla ilk gelen OSB’lerden bir tanesi, ilk kurulan OSB, 1960’ların başında kurulan OSB. İstanbul içine sıkışmış sanayinin daha disiplinli bir şekilde kent dışına taşınması için geliştirilen bir araç olarak karşımıza çıkan bir proje. Baktığımız zamanda, kent ile bugün itibarıyla birleşmiş, tarım arazilerinden alan almış bir yapılar haline dönüştü.

Bu yansı da, İzmir’den katılan katılımcılarımızın belki yakından bilebileceği, hemen İzmir’in yakınındaki Manisa Organize Sanayi Bölgesi’nin görüntüsü. Herhalde birçok çalışmaya göre Türkiye’deki en başarılı OSB’lerden biri olarak karşımıza çıkan bir yer. Yine 1970’lerin başında kuruluyor, ilk OSB’lerden bir tanesi. İzmir sanayinin disiplinli bir şekilde kent dışına taşınmasını kolaylaştıran bir proje olarak yola çıkılıyor ve baktığımız zaman da, aslında 50 sene geçti. Bugün 2020, 50 senelik bir dönem kapandı ve herhalde şunu diyebiliriz o yıllarda bu bölgeyi tasarlayanlar, bu bölgeyi hayal edenler, kafalarında nasıl başarı kriterleri tasarlamışlarsa, ne gibi hedefler öngörmüşlerse, iddia ediyorum ki, yine spekülatif bir şekilde, çok büyük ölçüde bunlar başarılı bu OSB’de.

Bu parsellerin dolması, çevresel olumsuzlukların bertaraf edilmesi, işte Türkiye’nin düşük teknolojiye, yani tekstil gibi alanlardan beyaz eşya, otomotiv, makine gibi alanlara geçiş yapması, istihdam sağlanması, ihracat yapılması, yabancı yatırım çekilmesi gibi birçok parametre itibarıyla burası hedeflerine ulaştı.

1970’lerdeki hayale 2020 itibarıyla ulaşıldı ama bugün bence masada olması gereken burasıyla ilgili soru, bir elli sene daha bizi götürebilir mi? Elli sene sonrasının üretim mekânı burası mı olacak? Burası neye doğru dönüşecek? Türkiye daha katma değerli aktivitelere doğru geçiş yaparken, üretimin mekânı burası mı olacak yoksa farklı yerler mi? Burası yurtdışındaki bazı örneklerde görüldüğü gibi gece kulüpleri ya da elektronik ticaret depoları haline mi gelecek? Bu soruyu tartışmanın ben faydalı olacağını düşünüyorum.

Bu ekseninde birkaç görüş paylaşacağım. Üç aşamalı bir çerçevede bakabiliriz diye düşündüm. Öncelikle, işlerin geleceğin. Bu aslında 2015’den beri çok sık konuşulan, literatürün oldukça hızlı bir şekilde geliştiği bir alan, “future of work”, işler ne olacak? Yeni teknolojiler nasıl etkileyecek bizi? Önce lafa oradan başlayayım ama çok fazla uzatmadan sanayi şirketlerinin geleceği, sanayi önümüzdeki yıllarda nereye doğru gidecek ve esas konumuzda bu bağlamda üretim mekânları, sanayi bölgeleri nereye doğru evrilecek?

Bu sorulara yanıt aramaya çalışalım istiyorum ve bunu yaparken de özellikle üretim mekânlarının geleceğini irdelerken de, Olgu hocanın koordinasyonunda yürüttüğümüz ODTÜ ve PAL işbirliğinde hayata geçirdiğimiz endüstriyel şehircilik stüdyosundan bir takım fikirleri sizler ile paylaşarak bitirmek istiyorum bugünkü katkımı.

İşlerin geleceği konusu aslında otomasyon, robotlar gibi hususları çoğunuz duydunuz. Birçok mesele bunun altında son 5-6 yıldır sakız gibi çiğdendi ve esasen de otomasyonun, makineleşmenin, robotların insanların işini elinden alması çok yeni bir şey değil. Bu, birinci sanayi devriminden bu yana 250 yıldır dünyanın alışkın olduğu bir şey. Yeni bir teknoloji geliyor, yeni bir makine geliyor ve daha önce insanların yaptığı işi başka süreçler üstleniyor. Ama burada özellikle yapay zeka, makine öğrenmesi gibi daha önce olmayan bir takım teknolojilerin devreye girmesiyle bir takım alanlarda daha öngörülebilir işler yapan, daha rutin işler yapan, veri toplamaya, veri işlemeye dayalı görevler üslenen iş gücünün çok ciddi anlamda, bu yeni gelen dalga ile etkilenecek diye keskin bir çıkarım yapmak mümkün, nasıl ki Covid-19 kronik hastalıkları etkiliyor ise.

Baktığımız zaman, hani hangi sektörler etkilenecek?

Öngörülebilir rutin veri toplama ve veri işlemeye dayalı görevler birçok sektörde var ama bazı sektörlerde daha fazla var ve işgücü piyasası açısından da bu sektörlerdeki iş gücü, istihdamın önemli bir kısmını oluşturabiliyor. Buradaki otomasyon potansiyeli, işlerin robotlar tarafından yürütülmesi ciddi bir işgücü açığı ortaya çıkaracak ve birçok sektördeki iş modelini, birçok sektörde iş yapma biçimlerini derinden değiştirecek.

Amerika'daki durum ile Türkiye'deki durumun kıyaslamasına baktığımızda, sektörlerin nasıl etkileneceği bağlamında çok ciddi farklılıklar yok. Ama özellikle Türkiye'ye baktığımız zaman da, birinci dalga imalatı vuracak gibi gözüküyor, onun hemen arkasından madencilik ve tarım gibi alanlar gelecek. Öngörülebilir görevlerin nispeten daha yoğun olarak olduğu sektörler olarak karşımıza bunlar çıkıyor.

McKinsley Global Institute'un bu sene yapmış olduğu Türkiye'ye yönelik çalışmada bir takım hesaplar yer aldı. Sanayide, imalatı otomasyon potansiyeli %36, yani oradaki işlerin %36'sı Türkiye'de otomatize olabilir gibi bir öngörü var. Bu yakın gelecekte 1,9 milyon kişinin aslında işinden olması, işlerini kaybetmesi anlamına geliyor ama analizin geneline bakıldığı zaman da, evet bir takım işler kaybolacak.

Türkiye genelinde 7,6 milyon istihdam kaybı olacak ama yeni teknolojilerin devreye girmesiyle onların gerektirdiği işgücü ve hiç bugün öngöremediğimiz başka teknolojileri kullanacak işgücü ile birlikte de aslında bunun genel dengedeki etkisi pozitif olacak ama buradaki temel mesele asimetrik etkileri. Hangi iş grupları bundan daha fazla etkilenecek? Hangi sektörler daha fazla etkilenecek? Dolayısıyla buna göre tedbirleri, müdahaleleri geliştirmek önemli olacaktır.

Sadece OSB'ler perspektifinden bakacak olursak da, Türkiye'de yaklaşık 1,8 milyon kişinin OSB'lerde çalıştığını biliyoruz. 1,8 milyon kişinin %36'sı, oradaki mavi yakalıların bundan etkileneceğini düşünürsek, yaklaşık 680-700 bin kişilik bir işgücünü doğrudan etkileyen etkilerden, eğilimlerden bahsedebiliriz.

Bu dönüşüme sanayi şirketleri, sanayi sektörü nasıl intibak edecek? Zaten hali hazırda bir dizi eğilim var. Bunların bir kısmının kalkınma planlarında da zaten altı çiziliyor. Bir kısmı daha yeni hayatımıza girmeye başladı. İşlerin geleceği konusunda çalışmalar olsa da bu sanayi sektörünün, fabrikaların daha somut bir şekilde etkilerini araştıran çalışmalar daha kısıtlı, dünyada kısıtlı, Türkiye'de daha da kısıtlı.

Dolayısıyla, bu bilinmez bir alan, farklı senaryolar üzerinden geleceğin tahmin edilmesi uzgörü çalışmalarının yapılmasını gerektiren bir alan. Ama baktığımız zaman, bugün bunların hepsinin yansımalarını sahada görmeye başladık. Belki bunlardan bazıları marjinal konular, daha çeperdeki konular ama yakın gelecekte daha ana akım olacaktı gibi gözüküyor.

Küreselleşmenin boyut değiştirmesi, tedarik zincirlerinin belki daha bölgesel olması, şirketlerin yeni iş modellerine doğru evrilmeleri, sadece üretim değil ürün satmak değil hizmet sunan, ürettiği ürünü bir hizmet olarak sunan yapılar haline gelmeleri, daha fazla şeffaflık, daha çevreci olmaları, sadece hissedarlarına değil artık çalışanlarına, müşterilerine, tedarikçilerine, daha geniş bir paydaş kitlesine bir takım sorumluluklarını tanımlamaları, hesap vermeleri ve hatta karar alma mekânizmalarına bunları dahil etmeleri gibi henüz olmayan ama yakın gelecekte karşımıza çıkacak yeni yapılardan, yeni organizmalardan bahsediyoruz aslında sanayi şirketi dediğimiz zaman.

Ve bunların mekânda da yansımaları acaba ne olacak önemli bir soru. Daha dikey mi olacak, daha yoğun mu olacak? İmalatın ötesinde farklı işlevleri barındıracaklar mı? Şirket ölçeğinin manası, yani küçük, orta, büyük ölçekli şirketlerin ekonomi için göreceli önemi değişecek mi acaba? Start-up'ların etkilerinin neler olabileceğini yakın dönemde görmeye başladık gibi. Bu liste uzatılabilir.

Buradaki etkiler daha derinlemesine tartışılabilir ama buradaki ana mesaj, yakın bir gelecekte, bugünkünden, alışık olduğumuzdan daha farklı bir sanayi şirketi yapısı karşımıza çıkacak ve buna yönelik de mekân ihtiyacı, yer ihtiyacı daha farklılaşacak.

Bunu da belki çoğunuz daha önce görmüştü (slayt), bu “smiley curve” dediğimiz gülen insan eğrisi 1970’lerde yani bizim organize sanayi bölgesi paradigmamızın tasarlandığı, hayat geçtiği dönemlerdeki değer zincirinde imalatın nispi konumu ile bugünkü değer zincirindeki nispi konumu farklılaştı. Artık değer yaratma aşaması imalat değil, evet bir değer yaratılıyor ama asıl imalatın etrafındaki işte Ar-Ge olsun, tasarım olsun, lojistik olsun, hizmetler, pazarlama gibi işlevlerin ürünün değerine daha fazla etki yaptığı ve yeni bir değer zinciri sürecindeyiz, yaklaşımındayız. Dolayısıyla, “imalat çok önemlidir, bütün mekânı imalat üzerinden kurgulayalım” yaklaşımının daha ötesine geçen “imalat ile hangi işlevleri birleştirebiliriz?” sorusuna yanıt arayan yaklaşımların hızla önem kazanması gerekiyor.

Bu bağlamda, “sanayi bölgelerinin nasıl bir geleceği olmalı? Sanayi bölgelerinde bizi ne bekliyor?” sorusuna yavaş yavaş gelecek olursak da, katman katman düşünebiliriz bu sorunsalı. Birinci katman aslında temel konular dediğimiz arsa sağlanacak, altyapı sağlanacak, sanayinin gelişimi için gerekli olan öngörülebilirlik, makroekonomik istikrar sağlanacak, finansman işleyecek, bunlar yakın dönemde problemlili alanlar haline tekrar geldi. Çözülmüştü Türkiye bu sorunları. Tekrardan küresel kriz ile birlikte bir problem oldu ama bunun ötesinde, kurumsallığın daha güçlü olduğu, sanayicinin “belki” sorusunu değil de “evet” veya “hayır” sorusunu duyduğu, ulaşım maliyetlerinin düştüğü, erişilebilirliğin sağlandığı temel bir konu var.

Türkiye’nin, 300 üstünde OSB’si var ama en azından 60’ında bu birinci katman da dediğimiz temel meseleleri çözebiliyor. Bunların hala boş olan, çözülemediği, belki siyasi kararlar ile yapılmış birçok OSB var Türkiye’nin özellikle daha iç kesimlerinde. Özellikle ulaşım maliyetlerinden dolayı ve pazara erişimden dolayı kısıtlılıklar oluyor ama büyük ölçüde en az 60 OSB’nin Türkiye’de bu birinci katmandaki meseleyi çözdüğünü söyleyebiliriz ama bu yetmiyor artık. Yakın gelecekte daha da yetmez hale gelecek. Farklı katmanlar ile buradaki yapının güçlendirilmesi gerekecek.

Yeni işler, işlerin geleceği, yeni sanayi şirketi tipi bağlamında bu, yeni nesil imalat için farklı bir insan kaynağı yaratacak, farklı becerilere sahip, dolayısıyla farklı beklentilere sahip bir insan kaynağı. İşte bu Z kuşağı tartışmaları burada önem kazanıyor. Bunu çekebilecek mekânların olması gerekecek.

Bunu çekmeyi kolaylaştıran araçların olması gerekecek. Hem şirketlerin içsel yönetimlerinde bu konuları iyileştirmesi hem de mekânın bunlara daha fazla destekleyici olması gerekecek.

Bu da yetmeyecek ve bu üçüncü katmanda, özellikle Avrupa Birliği'nde "yeşil mutabakat" dediğimiz bu çevresel kaygıların giderek daha fazla piyasaya girişlerinin belirlediği bir yapıya dönüşmesiyle beraber işte simbiyotik ilişkilerin, bu döngüsel ekonomi olgusunun, "eco-industrial park" denilen daha çevre dostu bölgelerin hayata geçtiği bir katman gerekecek. Bunun en üstünde de belki yenilikçilik ekosisteminde, girişimcilik ekosisteminde, teknoloji geliştirme konusunda bugünkünden daha farklı işlevler edindiği bir yapıdan bahsediyor olacağız yakın gelecekte.

Özellikle son bahsettiğim konuyu irdeleyen bir çalışma yapıldı yakın dönemde, benim de yazarları içerisinde olduğum, UNDP ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın koordinasyonunda yürütülen. Teknoloji gelişimi için OSB'lerde bir model geliştirilmesine odaklanan bir projeydi bu. Türkiye'nin önde gelen OSB'lerinde 300'e yakın yüz yüze görüşme ile sonuçlara ulaşıldı ve orada aslında bu bahsettiğimiz konu için önemli bulgular da ortaya çıkmış oldu. Yani, genel olarak yatırım yeri sağlama bağlamında OSB'ler ciddi bir sorunu çözdü Türkiye'de. %71'i çok memnun sanayicinin. Verimlilik açısından da önemli bir katkı yaptı. Firmaları altyapı ve insan kaynağına erişim ile daha verimli hale getirdi, özellikle mavi yakalı çalışanların kolay şekilde gelmesini sağlayarak. Ama yenilikçilik konusunda, bugün itibarıyla ve Türkiye'nin de daha yüksek teknolojiye geçiş yapma perspektifini de hesaba kattığımızda çok zayıf kalıyor. Yenilikçilik konusunda herhangi bir etkisi yok ve bununla ilgili örüntülerin de çok güdük kaldığını, sanayi dışı, imalat dışı işlevlerin, hizmetlerin, teknolojinin, Ar-Ge'nin, tasarımın, eğitim, kültür-sanat gibi konuların OSB'lerin dışında olduğunu söylüyoruz ve kentlerden daha kopuk bir şekilde gelişmiş yapılar olarak karşımıza çıktı OSB'ler. Peki, bunları sorun olarak veri alacak olursak nasıl müdahaleler ile iyileştirebiliriz? Gelecekteki istihdama ve sanayinin gerçeklerine baktığımız zaman yakın ve uzak gelecekte neler yapılabilir?

Bu soruna yanıt arayan, bir takım öneriler, konseptler, kavramlar geliştiren bir stüdyo çalışması ODTÜ ve PAL işbirliğinde yürütüldü yakın dönemde. Olgu hoca belki soru-cevap kısmında kendi katkılarını da yapacaktır. Ben kendi dilim döndüğünce buradan çıkan bir takım önerileri anlatmaya çalışacağım.

Ve endüstriyel şehircilik adı altında sanayi bölgelerinin, teknoloji bölgelerinin geleceğine odaklanan 18 öğrencinin, hem mimarlık hem planlama disiplinlerinden gelen 18 öğrencinin, yaklaşık 10 kişilik sosyal bilimlerden, mühendislik alanlarından gelen farklı uzmanlar ile beslendiği, desteklendiği multidisipliner bir yaratıcı tasarım süreci yürütüldü bu dönemde.

Buradan bize tartışmaya girdi sağlayabilecek, ilham verebilecek bir takım fikirler ortaya çıktı. Öğrencilerin geliştirdiği, bizlerin de elimizden geldiğince yönlendirdiğimiz, destek verdiğimiz bir takım fikirler. İki tane pilot bölge seçildi. Çıkan çoğu sonuç için daha Türkiye geneline, hatta başka ülkelere de ölçeklenebilecek, yayılabilecek fikirler olarak yaklaşmakta fayda görüyorum. Pilot bölgelerden bir tanesi OSTİM idi. Artık Ankara'nın merkezinde kalmış, mikro ölçekli, kısmen de orta ölçekli firmaların faaliyet gösterdiği ve küçük sanayiden OSB'ye dönüşmüş bir bölgeydi ilki. İkincisi de şehrin halen dışında olarak değerlendirilebilecek olan Başkent OSB ve onun yine yanında başka OSB'lerin de kümелendiği, Anadolu OSB'nin de olduğu, Eskişehir yolu aksında bulunan bir OSB.

Bu iki bölge incelenerek, buraya saha çalışmaları yapılarak, oradaki uzmanlardan, firmalardan, yöneticilerden de geri bildirimler alınarak bir takım öneriler ortaya çıktı. Kısaca hepsinden geleceğe yönelik, üretim mekânlarının geleceğine yönelik ve bugünkü sorunları çözmeye yönelik nasıl doneler var bir onlara bakalım isterseniz.

Bu (slayt), Olgu hocanın tercümesiyle "iki arada bir derede" belki tanımlayabileceğimiz bir projeydi ve bu yaklaşımın odağında da bugünkü paradigmayı şekillendiren bu ikilikler ortaya çıkıyor.

Nedir bu ikilikler?

OSB içi ve OSB dışı, OSB veya belediye, çalışan ve onun karşısında işveren, mavi yaka-beyaz yaka, gece-gündüz, kadın-erkek gibi farklı ikilikleri geleceğe doğru bakarken nasıl sentezleyebiliriz, nasıl hibrit bir alan, gri bir alan ortaya çıkartabiliriz. Dolayısıyla, bu geçişkenlikleri, geçirgenliği nasıl sağlayabiliriz?

Bunlardan bir tanesi üniversite-sanayi geçişkenliği, Türkiye'deki temel problemlerden bir tanesi. Mekâna müdahale ile buradaki geçirgenlik ve geçişkenlik meselesi nasıl çözülebilir? Bu yönde bir yaklaşım, bu yönde öneriler ortaya çıktı. Farklı senaryolar üstünden farklı program stratejileri ile bu gri alanı genişletmeye yönelik bir çaba olarak bakabiliriz buna. Yaşam alanları ile üretim alanlarını nasıl daha hibritleştirebiliriz? Bu yönde bir takım yaratıcı fikirler karşımıza çıkabilir. Dolayısıyla, geleceğe bakarken, eksenlerden bir tanesi bu ikilerin çözülmesi, ikiliklerin arasındaki o gri alanın, 1970'lerde belki o paradigmada o ikiliklerin var olması önemliydi ama artık bugün ve gelecek itibariyle daha fazla gri alanda bir müdahale gerekecek.

Bir başka fikir yine öğrenciler tarafından geliştirilen ve endüstriyel akupunktur olarak isimlendirilen, ki bence meseleye cuk oturan bir isimlendirme, yukarıdan aşağıya bir master plan, bütüncül bir yaklaşım ile sorunu çözmek yerine daha aşağıdan yukarıya, noktasal müdahaleler ile ama bir takım ilkeleri içselleştirecek ve doğru yönde evrimi hızlandıracak bir müdahale biçimi olarak karşımıza çıkıyor. Ve burada yapılan şeylerden bir tanesi, artık bugünün üretim mekânını farklı personalar üzerinden tanımlamak, farklı kullanıcı tiplerinin ihtiyaçları üzerinden kurgulamak. Türkiye'deki başlıca üretim mekânına yönelik sorunlardan bir tanesi, esasen çok kısıtlı bir kullanıcı tipi üzerinden bu mekânların tasarlanmış, tanımlanmış olması. Ne idi o kullanıcı tipi? Patronlar. Az sayıda patronun ihtiyacına yönelik, onları daha verimli, onların şirketlerini daha verimli yapmak için kurgulanmış mekânlardı bunlar. Evet, başarılı oldu belki verimliliği sağlamak açısından ama yakın gelecekte, artık bugün de bu ihtiyacı çok ciddi bir şekilde görmeye başladık, daha farklı kullanıcı tiplerinin devreye girmesi lazım. Dolayısıyla, mekânın o farklı kullanıcı tiplerine göre hazırlanması, tasarlanması lazım.

Patron tipi de aslında kendi içinde dallanıp budaklanmaya başladı. Bir OSB yöneticisinin tabiriyle eskiden Hasan Amcalar ve Hasan Beyler vardı. Şimdi artık yeni kuşak da yönetici olarak gelirken belki Hasancan'lar devreye girecek. Ama bunun dışında çalışanlar da, mavi yaka-beyaz yakanın ötesinde, bir tasarımcının, bir girişimcinin, aynı zamanda müşteri olan bir kişinin veya burada yarı zamanlı çalışan bir yüksek lisans öğrencisinin beklentilerini karşılayabilecek ve sorunlarını çözebilecek yerler olarak görmek gerekecek. Şu andaki yapılar bundan çok uzakta, bunlara doğru yaklaşmak gerekecek.

Kıymetli olduğunu düşündüğüm bir diğer fikir, bu OSB'ler içindeki simbiyotik ilişkileri geliştirmeye odaklanıyordu. Yine çoğunuzun malumu, bu Türkiye'deki üretim mekânları tasarlanırken temel varsayımlardan bir tanesi, bunlar arasındaki etkileşimin çok kısıtlı kalması, bunun herhangi bir öncelik olmadığı.

İşte kümelenme olgusu o yıllarda daha çok gelişmemişti ama bunun da dışında ticari gizlilik gibi kaygılar, bir firmanın yandaki firma ile rakip olabilmesi nedeniyle, gaye mümkün olduğunca o etkileşimi kısıtlayan bir yapı olsun idi. O kadar ki, sosyal alanlar ve toplu taşıma imkanları da bu kaygılardan dolayı 70'li-80'li-90'lı yıllarda çok fazla geliştirilemedi.

Bu alanlarda çok fazla yatırım yapılmadı ama bugünün ihtiyaçlarına baktığımız ve gelecekçi perspektif ile yaklaştığımızda, bu ciddi bir problem. Simbiyotik ilişkiler, bir firmanın atığını bir başka firmanın girdi olarak kullanmasının ötesinde, üretim süreci daha sofistike hale geldikçe, daha karmaşılaştıkça, firmaların etkileşime olan ihtiyacının da arttığını görüyoruz. Gizlilik kaygıları daha az oluyor belki. Start-up'lar ile, daha küçük şirketler ile, farklı şirketler ile etkileşim ihtiyacı içine giren yapılar haline dönüşüyor firmalar.

Dolayısıyla, mekânın da buradaki etkileşim ihtiyacına bir şekilde cevap verebilmesi gerekiyor, bunu sağlayabilmesi, kolaylaştırabilmesi, hızlandırabilmesi önem kazanıyor. Böyle baktığımızda, bu öneri buraya müdahale etmeye çalışan, buradaki simbiyotik ilişkilerin, farklı işletmeler arasındaki, çalışanlar arasındaki bu etkileşimin maksimizasyonuna odaklanan bir yaklaşım içeriyor. Daha şeffaf, daha farklı, birbirine bağlanması kolay mekânların yaratılması ihtiyacı karşımıza çıkıyor.

Son iki fikir.

Bunlardan bir tanesi, bu koridor yaklaşımı dediğimiz, OSB'nin ötesine açılan, aynı coğrafi bölgede bulunan farklı OSB'leri diğer işlevler ile, konut alanları ile, tarımsal üretim alanları ile, ticari alanlar ile birleştirmeyi kolaylaştıran bir koridor yaklaşımından bahsediyoruz burada. Buradaki koridor aslında bir ulaşım koridoru değil, sadece bir otoyol yapmak ile veya bir tren yolu hattı yapmak ile kendiliğinden gelişmesi beklenecek bir koridorun çok ötesinde, firmaların, oradaki aktörlerin, çalışanların, kurumların birbirleri ile daha yakın bir etkileşim içinde olduğu ve yarattığı değeri arttırdığı bir alandan bahsediyoruz, bir koridordan bahsediyoruz. Bu hem mekân olarak önemli, ama bunun ötesinde kurumsal olarak da önemli. Çünkü bugünkü kurumsal altyapısı Türkiye'nin böyle bir koridoru etkin bir şekilde yönetebilmeye çok imkan vermiyor. Yetki farklılıkları, karmaşaları, ekonomiye yönelik çıkarların bütünleştirilememesi gibi konular bir engel teşkil ediyor. Ama farklı ülkelerde bunun çözülebildiğini görüyoruz. Yakın dönemde, Hindistan ve Japonya arasında bir proje gerçekleştirildi. Hindistan'ı bir boydan boya geçen otoyol aksının üzerinde akıllı şehirler, üretim bölgeleri, üniversite kampüsleri, akıllı üretim alanlarını birleştiren bir koridorun bir kamu-özel ortaklığında, yine Japonya'nın da desteği ile yürütülebildiğini gördük. Dolayısıyla, Türkiye'de de belediyeler, OSB'ler, belki oradaki kooperatifler vs. böyle bir koridorun gelişimine yönelik Türkiye'nin farklı yerlerinde farklı misyonlar üstlenebilirler. Aslında burada yapılmaya çalışılan, Ankara'nın iki farklı üretim noktası Sincan ve Başkent OSB'nin bulunduğu bölgeyi bir koridor etrafında entegre edebilmek hedefi.

Son olarak da, mobilite meselesine yönelik bir öneri var. Mobiliteye yönelik engeller de çok sanayinin bugün itibarıyla rekabet gücünü doğrudan etkileyen ve kısıtlayan bir konu, bu da iki başlık altında tartışılabilir. Bunlardan bir tanesi buradaki üretimin mobilitesi. Burada çok farklı teknolojiler devreye girecek yakın gelecekte. Dolayısıyla, lojistik davranışları, alışkanlıkları değişecek. Türkiye'de hala ciddi bir kısıt olan intermodel taşımacılık, yani demiryolu ile limanları, karayolunu entegre edebilen çözümlerin belki özellikle çevresel kaygılardan dolayı daha önem kazanacağını söyleyebiliriz. Şu anda çok ağır bir şekilde karayolunun domine ettiği bir iç taşımacılık altyapısından bahsediyoruz. Bunun nasıl, ne yönde dönüşebileceği, hangi müdahalelerin gerektiği önemli bir konu ama bu çalışmanın odaklandığı ve bence daha da kritik olan konu, insanların mobilitesi ve özellikle insanların yaşadığı yer ve çalıştığı yer arasındaki ulaşımını daha etkili, daha az maliyetli ve daha keyifli hale getirebilecek çözümler.

Baktığımız zaman, yine bugün en ciddi sorunlardan bir tanesi, bu OSB'lerdeki insan nasıl gidip geliyor diye baktığınızda, neredeyse çoğunda bunun firmaların yani sanayi şirketlerinin kendi sağladığı servis taşımacılığıyla çözüldüğünü görüyorsunuz. OSB'nin hemen yanında bir metro istasyonu olsa bile, ki Türkiye'de ancak 2-3 OSB'de böyle bir imkan var, bu metronun çok da kullanılmadığını çünkü "son kilometre" dediğimiz çözümlerin çok yetersiz kaldığını söylüyoruz. Dolayısıyla, teknolojinin getirdiği imkânlar ile "son kilometreyi" OSB içinde çözen bir öneri geliştirilmişti. Bunun da geleceğe doğru OSB'leri, üretim mekânlarını planlarken, yeni mekânları düşünürken dikkate alınması gereken, en önemli konulardan biri olduğunu söyleyebilirim.

Toparlayacak olursak buradaki önerileri, tartışmaları, rahatlıkla şunu söyleyebiliriz. 1970'lerde Türkiye'nin geliştirdiği paradigma bugüne kadar bizi hasbelkader getirdi. Belki başka ülkeler ile, etrafımızdaki sanayileşme sürecini yeterince tamamlayamamış ülkeler ile kıyaslandığı zaman, aslında

çok başarılı bir şekilde bir yere getirdiğini söyleyebiliriz ama bir elli yıl daha bizi götüremeyecek gibi duruyor, özellikle işlerin geleceği, şirketlerin geleceği ve ihtiyaçları perspektifini hesaba katarsak. Buradaki çok somut sorunlar, bugün karşılaştığımız somut sorunlar yavaş yavaş bir tıkanıklığa yol açmaya başlamış gibi gözüküyor. Bugün Türkiye'nin en önemli meselesi bu mu dersiniz, Türkiye'nin ekonomik büyümesini bu mu kısıtlıyor dersiniz; hayır. Bugün başka meseleler var ama o meseleler çözüldüğü zaman, özellikle makroekonomik meseleler çözüldüğü zaman, nasıl yapısal reform deniliyordu, bu da yapısal reform alanlarından bir tanesi olarak karşımıza çıkacak gibi gözüküyor ve Türkiye'nin büyümesini aşağıya çeken kısıtlardan bir tanesi olarak çok yakın gelecekte karşımıza gelebilir.

Dolayısıyla, elli sene sonrasının üretim mekânlarını daha yaratıcı, daha katılımcı ve de daha kapsayıcı şekilde tasarlamamızın zamanı artık geldi gibi duruyor. Bu açıdan değerlendirsek özellikle kalkınma ajansı gibi, belediyeler gibi, OSB'ler gibi yerel aktörlerin kendi çözümlerini geliştirmelerinin, farklı deneylerin yapılmasının ve bu deneyler içerisinde başarılı olanların Türkiye geneline yayılmasının daha doğru olacağını düşünüyorum.

Bu meselelerin yukarıdan aşağıya değil de, aşağıdan yukarı bir şekilde çözülmesinin zamanın ruhuna daha uygun olacağını ve gelecek zamanın ruhuna da daha uygun olacağını düşünüyorum deyip sonuçlandırayım.